

Mens en Wereld

Aan 'de jeugd van tegenwoordig' wordt de laatste jaren nogal veel aandacht besteed. Ook in dit blad, waar de heer Krug zich de vorige keer afvroeg, of die jeugd inderdaad slechter is dan vroeger. Nu hebben al onze voorouders zich door alle eeuwen heen dezelfde vraag gesteld en er onmiddellijk 'ja' op geantwoord. Wij doen dat niet meer, tenzij ze met 'lullak' onze auto hebben beschadigd. Dan laat de oude Adam of Eva in ons weer even op, maar overigens werken we graag met 'begrip', 'vertrouwen' of een andere mooie gedachte.

U moet me goed begrijpen, ik ben ook zo. Ik vind de tegenwoordige jeugd ook niet bepaald slechter dan wij vroeger, maar in m'n eigen gezin moet ik het telkens weer ervaren: al zijn ze dan niet slechter, een haar beter zijn ze ook niet. En dat vind ik voor mezelf gewoon sneu. Sinds Freud zijn we er immers rotsvast van overtuigd, dat wij door onze ouders helemaal verknoeid zijn. Die mensen, och, wisten ze veel, ze deden maar wat. 't Was misschien nog wel zielig ook, maar ondertussen, wij zitten met de brokken! Nee, zodra de eerste baby zich aankondigt: een plank vol boeken kopen. Verantwoord te werk gaan, mensen, er wordt een pril leven aan je toevertrouwd.

En dan komt dat prille leven, dat inmiddels veertien jaar is geworden, op een dag bij je: 'Mam, mag ik roken?' 'Ben jij een haartje bed...' wil je zeggen, maar nee, dat is de oude Eva. Je zegt: 'Natuurlijk, kind, als een jongen je op een feestje een sigaret aanbiedt, hoef je heus geen nee te zeggen. Maar rook niet te veel en wees verstandig, geef je eigen dure zakgeld er niet aan uit, dat kun je beter gebruiken.' Mooi zo, niet verbieden, begrip tonen, redelijk praten, dat scheidt vertrouwen.

Een jaar is sindsdien verlopen. Er was een sterke behoefte aan frisse lucht in haar kamer, als er vriendinnetjes waren. Het raam en de balcondeur open en dat in deze barre zomer. 'Moet je eens kijken in die bureaulaatsjes,' zei mijn man een paar weken geleden. 'Ik zocht iets en toen deed ik per ongeluk het verkeerde laatsje open.' Ik keek. Zelden heb ik meer as en afgebrande lucifers en peuken op schoteltjes bij elkaar gezien en zeker niet in een la. Alles bedekt met zakdoeken en papieren.

Op zo'n moment geloof je nergens meer in. Ik zag sterren. Natuurlijk, wij rookten vroeger ook wel eens stiekum, maar dat kwam omdat onze ouders...

'Ja, mam, dat was nog uit een heel stoute en slechte periode van me,' legde ze me geduldig uit, 'maar dat doe ik nu niet meer!' 'Dat is je maar geraden ook,' mompelde ik en dit antwoord kwam me bekend voor. Van vroeger.

Niet voor de volle honderd procent

HEBBEN de humanisten een oordeel over de Hervorming? Deze vraag kan worden gesteld in dit nummer van Mens en Wereld omdat op zondag 31 oktober de protestanten het optreden herdenken van Luther in 1517 waarmee het protestantisme om zo te zeggen een aanvang nam.

Als we er een oordeel over hebben, dan hebben we dat in 1965, het jaar waarin we beleven dat de verschillende kerken elkaar zoeken meer dan ooit vroeger het geval is geweest; het jaar waarin de rooms-katholieke kerk het beginsel van de godsdienstvrijheid aanvaardt; het jaar waarin voor het eerst officieel contact werd gelegd tussen de humanistische wereldorganisatie en diezelfde rooms-katholieke kerk. We kunnen ons niet van deze situatie losmaken bij ons oordeel over de Hervorming.

Maar er is meer. De gebeurtenissen in het geestelijke leven anno 1965 hebben natuurlijk verscheidene oorzaken. Daaronder is misschien wel de belangrijkste dat het mens-zijn, de humaniteit, in de verschillende geloofs- en levensovertuigingen van centrale en praktische betekenis is geworden. Voor die overtuigingen sluit het mens-zijn het mede-mens zijn in. En waar in de praktijk wordt geprobeerd naar die opvatting te leven, verminderen de schotjesgeest en de verzuiling. Ons oordeel over de Hervorming staat niet buiten deze werkelijkheid van het actuele geestelijke leven.

En die werkelijkheid van het hedendaagse geestelijke leven heeft nog een ander sprekend kenmerk. Europa is niet langer het belangrijkste werelddeel en het christendom is één van de wereldgodsdiensten; bovendien is het geestelijk leven van een toenemend aantal mensen op aarde geen godsdienstig leven meer.

In deze werkelijkheid leven wij en vormen wij ons een oordeel over het verschijnsel van de Hervorming. Daarom kunnen wij er oog voor hebben dat met de Hervorming in het Europese geestelijke leven het verlangen van de mens gevestigde om op eigen manier vorm te geven aan zijn diepste overtuiging. Vóór die tijd hadden allerlei ketterse groeperingen er tevergeefs naar gestreefd. Maar toch, door de Hervorming werd het recht op die eigen vormgeving van eigen overtuiging nog

niet beschouwd als te behoren tot het mens-zijn. Dat werd verhinderd door de opvatting dat de eigen overtuiging van de protestanten en hun eigen manier om haar vorm te geven de enig juiste waren. Vrijheid van geloofs-overtuiging gold slechts voor wie de waarheid had, met andere woorden, ze bestond niet en werd niet gewild. Daarover dachten de rooms-katholieken en de protestanten hetzelfde. Luther en Calvijn hebben de andersdenkenden even hard verketterd als de rooms-katholieken het de protestanten deden.

VANUIT onze tegenwoordige verhoudingen op geestelijk terrein zien we echter ook dat er kleine groepen van protestanten zijn geweest — o.a. de remonstranten en de doopsgezinden — voor wie de geestelijke vrijheid wel een recht was voor alle mensen. Met die opvatting gingen zij toen tegen de draad in. Ze deden dat niet omdat ze kleine en onderliggende groepen waren. Zulke groepen bestonden er meer maar die moesten juist van geestelijke vrijheid voor anderen niets hebben. We kennen ze nog, die onverdraagzamen, in Nederland en daarbuiten.

De geest van vrijheid en verdraagzaamheid, die een kenmerk was van die andere kleine protestantse groepen is in de geschiedenis vruchtbaar gebleken. Het is de geest van Erasmus, van Coornhert.

Maar nu, in 1965, zien we ook dat de idee van geestelijke vrijheid en van verdraagzaamheid nog niet volledig heeft gezegevierd wanneer b.v. de rooms-katholieke kerk, evenals de protestantse kerken dat doen, het beginsel van godsdienstvrijheid erkent. Want die vrijheid wordt door hen nog gezien als een recht op dwaling. De andersdenkende, die ze nu niet meer zullen vervolgen, dwaalt, want alleen zij hebben de waarheid. Aan de menselijkheid van die andersdenkende ontbreekt voor hen iets, zij is in het geestelijke niet tot volledige ontplooiing gekomen. Zolang we in deze trant over elkaar denken, haalt de medemens de volle honderd procent niet. En zolang blijft er discriminatie, in een land, in een werelddeel, in de wereld.

B. C.

**Uitgave van het Humanistisch Verbond - Verschijnt om de veertien dagen
20e jaargang no 20 - 30 oktober 1965**

Kritisch allerlei

door R. de la Rie

UIT HAARLEM bereikt mij een artikel dat een lezer voor mij uit Het Parool heeft geknipt en van zijn commentaar voorzien. Het is een vriendelijk stuk waarin de journalist Willem een missiepater interviewt. Pater Hugo Hinfelaar blijkt een aardige man, overtuigd – zoals dat in zo'n functie waarschijnlijk wel nodig is, en dat lijkt mij nu juist een belangrijk bezwaar tegen die functie – van eigen gelijk. Hoever dat gaat, blijkt nog eens uit 's mans karakteristiek van het geloof waarmee hij in zijn missiegebied te maken heeft: *'De Babemba zijn geen heidenen. Ze erkennen immers maar één God, Lesàh.'* Een merkwaardig criterium, want wat zo'n god nu eigenlijk inhoudt, doet er blijkbaar minder toe. Maar goed. Het wordt heel wat anders als deze missionaris zegt: *'De basis van hun levensbeschouwing is, dat Lesàh van de mensen maar één ding eist: ze moeten mekaars geluk versterken. Dat is toch zeker puur de christelijke naastenliefde?'* *'Zelden lees je,'* schrijft daarop onze Haarlemse lezer, *'van een theoloog een zo sterk staaltje van ideologische annexionisme. Ieder onbevooroordeeld mens zou toch zeggen, dat hier sprake is van de Lesàhse naastenliefde, en dat die bij nadere beschouwing misschien niet geheel gelijkwaardig, maar dan toch evenwaardig is aan elke andere soort van naastenliefde.'* En inderdaad, hier plakt een pater weer eens zo maar het etiket 'christelijk' op alle liefde voor de medemens die er in de wereld gepredikt wordt, door hindoes, boeddhisten, humanisten. Weer eens, want wij kennen allemaal wel voorbeelden van deze typisch christelijke hoogmoed; deze, overigens heel vriendelijke pater, staat niet alleen. Nog één zinnetje uit het interview, waar de pater spreekt over bepaalde weerstanden die de missie had te overwinnen bij de plaatselijke bevolking: *'Waarom ze ons niet levend hebben gevild, begrijp ik niet.'* Misschien omdat die Lesàhse eis 'mekaaars geluk te versterken' inhoudt, dat je dat niet doet. Misschien betekent het dan toch iets anders dan die christelijke naastenliefde...

EEN TIRANNIE waar we niet dagelijks wat van horen, is die van de Chinezen in Tibet. Wordt ons geen zand in de ogen gestrooid met die berichten over een beperkte autonomie in dat gebied? Een Indische medewerker schrijft in de Nieuwe Rotterdamse Courant bij voorbeeld: *'Aan de Tibetaanse mannen en vrouwen is bevel gegeven de Chinese kledij te dragen. Doen zij dit niet en verschijnen zij in het openbaar in*

hun eigen klederdracht, dan stellen zij zich bloot aan vervolging.' Zulke berichten, gevoegd bij eerdere over de wijze waarop rassenvermenging daar wordt bevorderd met het kennelijk doel de Tibetanen hun identiteit te doen verliezen (en is het hierboven aangehaalde bevel iets anders?), doen ernstige twijfel rijzen aan de goede bedoelingen die de Chinezen zeggen te hebben. In hetzelfde artikel in de N.R.C. lees ik, dat *'de Chinezen (...) een scheiding tussen de verschillende lagen van de bevolking (hebben) ingesteld door ze in twee groepen te verdelen. Het gewone volk is niet toegestaan omgang te hebben met de middenklasse en de bovenlaag van de bevolking. Wel wordt de gewone man van Tibet gedwongen om 'verdachte' acties van de middengroep en de aristocratie door te geven aan de dichtstbijzijnde Chinese commandant.'* Nu wil ik graag aannemen dat het bewind dat in Tibet de lakens uitdeelde voor de communisten er aan de macht kwamen, ook niet alles was. Maar is deze laatste maatregel principieel iets anders dan de apartheid waartegen wij in Zuid-Afrika zo'n bezwaar maken?

ENIGE TIJD GELEDEN gaf ik u het gironummer van het Defence and Aid Fund Nederland, toen juist opgericht met het doel de slachtoffers van de Zuidafrikaanse apartheidspolitiek vooral juridisch, maar ook sociaal bij te staan. Dat nummer was voorlopig en stond op naam van het Comité Zuid-Afrika. Nu zijn dat voor een deel dezelfde mensen, maar het Defence and Aid Fund bestaat toch uit een breder vertegenwoordiging van het Nederlandse volk (onlangs is prof. dr. B. W. Schaper namens het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond tot het bestuur toegetreden). Vandaar dat ik u toch liever nog even het definitieve gironummer geef: 609900 ten name van Defence and Aid Fund Nederland te Amsterdam. Het gaat overigens goed met de actie *'Verdubbel de ton'*. In september was er al 15.000 gulden binnen en die waren dus juist in de stille zomermaanden ontvangen. Merkwaardig is alleen, dat het gemiddelde van de stortingen ligt op ongeveer 20 gulden. Dat zou kunnen wijzen op een nog te geringe bekendheid bij 'de brede massa'. Voorzover u daartoe hoort: ook kleine bedragen kunnen helpen de ton van Luns te verdubbelen, als u begrijpt wat ik bedoel.

EEN INWONER VAN NOORD-WIJK aan Zee heeft zich bij de hervormde kerkeraad aldaar geklaagd over het luiden van de

kerkklokken op zondagmorgen om acht uur. Er begint op dat tijdstip geen kerkdienst en de man acht zich dus onnodig in zijn slaap gestoord. Eén kerkeraads-lid, lees ik in de N.R.C., *'vond het billijk dit verzoek in te willigen. Hij meende dat men er zoveel mogelijk voor moet waken, niet-kerkelijke mensen overlast aan te doen. Bovendien, zo be-toogde hij, moeten andersdenkenden al genoeg rekening houden met kerkmensen.'* Maar hij stond alleen, want alle andere kerkeraadsleden vonden, dat *'het een eeuwenlange traditie betrof, die men niet zonder meer na de eerste de beste klacht wilde doorbreken. Bovendien waren zij van oordeel, dat het inluiden van de zondag een diepe betekenis heeft. Het wil een feestelijk begin zijn van een feestelijke dag.'* Dat feest wordt de getergde Noordwijker dus gedwongen mee te vieren door iedere zondag om acht uur wakker geluid te worden, terwille van een eeuwenlange traditie. Maar laat hij het niet wagen het feest op zijn manier voort te zetten, door in zijn tuintje te gaan werken bij voorbeeld, want dan is hij strafbaar volgens de wet. Dat ene kerkeraadslid had geen ongelijk, maar de anderen...? Zij dachten, o hoe christelijk, alleen aan zichzelf.

MISSCHIEN is het toch wel dienstig eens scherp te wijzen op de wat wonderlijke gedachtenwereld van F. Behrendt, tekenaar in het Algemeen Handelsblad. Een tijd geleden heeft hij mij bijzonder geërgerd door een tekening waarop het Amerikaanse vrijheidsbeeld angstig achteromkijkend het vege lijf trachtte te redden, weghollend van een joelende menigte negers, zulks naar aanleiding van de gebeurtenissen in Los Angeles. Op een nieuwe flater van de heer Behrendt wijst Ratio. Ditmaal blijkt de tekenaar geïnspireerd te

zijn door de 'happenings' van de Amsterdamse provo's en onder de titel 'Happenings are here again' beeldt hij een onverschrokken politie-agent af, waarin wij president Johnson kunnen herkennen, die bekogeld wordt door allerlei on-gure figuren: Castro, Ho Tsj Minh, Caamano en (alweer!) een neger uit Los Angeles. Walter Ubriicht staat er ook nog bij, maar zijn functie is onduidelijk, als we niet weten, dat hij nu eenmaal op zoveel mogelijk hekelplaten van Behrendt moet staan. Commentaar van Ratio: *'Nu even de feiten: Castro heeft de VS niet aangevallen, maar omgekeerd. Johnsons CIA-nozems joegen ook bij Caamano, in de Dominicaanse republiek de boel op stang; daar steunden ze meneer Imbert en zijn Junta, van wie door een neutrale commissie (OAS-staten) is vastgesteld dat hij tenminste 1000 mensen heeft vermoord. Caamano vocht voor de terugkeer van de wettig gekozen president Bosch. Ho Tsj Minh valt de VS niet aan, integendeel: Johnsons peace-corps bombardeert Noord-Vietnam. Dat de negers in Amerika het gezag bedreigen is duidelijk: het racistische gezag dan.'* Dergelijke kwalijke tekeningen, zo'n bewuste omdraaiing van feiten, vind ik een goede krant als het Handelsblad niet waardig. Laten ze dat maar aan Elsevier overlaten, die weten niet beter.

BUITEN DE PERKEN neemt de volledige tekst over van een advertentie van een bakker Vermaat, die Zweeds brood aanbiedt, *'een stoer 800-gramsbrood gesneden en verpakt voor slechts 75 cent'*. Het is natuurlijk verrukkelijk en zo, en wat is het nog meer? *'Een onvervalst natuurbrood uit het land van blonde mensen met blauwe ogen.'* Een stoer Edelgermaans broodje derhalve. Nou, geef mij maar liever een kadetje.

OCTOBER

*Laat-herfstelijke laan van scheve abeelen,
De grond gestreept door schaduwen van stammen,
Lijkt op een reeks van parallelogrammen,
Die evenwijdig 't bruin en 't blauw verdeelen;*

*Nat, vlied'rig loof, dat puntig gaat vergelen,
Doet om robijn van fel verlichte zwammen
Lichtjes van goud en kleine zilvervlammen
Sidderen, vol geflikker van juweelen;*

*De spiegelende wagensporen schijnen
Blauwe verbrokk'ling van saffieren lijnen,
Schaduw uit amethyst snijdend in drieën;*

*Laag hangt de ronde zon: rood ligt zijn toover
Hier hel, daar doffer, ginds vernev'lend, over
Lange étalage van bijouteriën.*

Johan Andreas Dèr Mouw

Uit: Verzamelde werken – uitgave: Van Oorschot.

Geestelijke vorming 1

In drie artikelen zal prof. dr. L. van Gelder, hoogleraar in de pedagogie aan de rijksuniversiteit te Groningen, zijn visie geven op de inhoud en achtergronden van het opvoedingsaspect, dat aangeduid wordt met de woorden 'geestelijke vorming'. De artikelen zijn, met toestemming van de uitgever, overgenomen uit het boek 'De wereld van de kleuter' (achtergronden en aspecten van onderwijs en opvoeding), dat bij J. B. Wolters in Groningen is verschenen.

Voor een goed begrip van de betekenis van de geestelijke vorming in de opvoeding, willen wij eerst enkele voorbeelden noemen, waaruit blijkt wanneer en op welke wijze de opvoeder bij deze vorming betrokken is. Zowel in de schoolpraktijk als in het gezin zijn er momenten, waarop van de opvoeder een praktische beslissing gevraagd wordt over vragen van morele en geestelijke aard. Nu is het vanzelfsprekend, dat wij het kind helpen in zijn ontwikkeling, dat wij het kind bescherming en verzorging geven. Maar even vanzelfsprekend zou het moeten zijn, dat de opvoeder deze toewijding aan het kind betuigt, indien het gaat om vragen van morele en geestelijke aard.

Ongetwijfeld zal de opvoeder geneigd zijn het spreken van een onwaarheid als een morele fout af te wijzen. Ook zal hij, naar gelang de leeftijd van het kind en andere omstandigheden, in zijn houding daarvan blijk geven. Wanneer enkele kinderen elkaar plagen of bij ruzie tot een vechtpartij komen, zal hij trachten deze verkeerde menselijke verhoudingen te verbeteren. Misschien zal hij erop wijzen, dat plagen onprettig is voor de geplaagde, en dat vechten een niet-passende manier is om verschil van mening te beslechten. Maar ook al spreekt de opvoeder niet zoveel over deze kwestie met de kinderen, in zijn houding ligt toch duidelijk de afkeuring van een dergelijk gedrag, dat uit sociaal en moreel oogpunt niet toelaatbaar is.

Wij kunnen ook nog een voorbeeld noemen uit een geheel andere sfeer. Wanneer een leerling uit de klas ernstig ziek is geworden zal een bezoek aan het gezin soms meer vragen oproepen, dan in de eenvoudige spontane belangstelling bedoeld is. Ziet men de ouders in hun bekommernis over het leven van hun kind, dan kan het niet anders, dan dat de bezoeker mee moet denken in de problemen, die het leed van ziek-zijn, van een onzekere toekomst, van een uitblijvend herstel, aan kind en ouders stellen. Nu gaat het hier niet om techniek van het bezoek, ook niet om de daadwerkelijke hulp. Misschien was de belangstelling al een teken van die hulp. Waar het hier echter om gaat, is de bezinning van de opvoeder over de geestelijke problemen, die in de opvoedingssituatie mee aangetroffen worden.

In onze voorbeelden hebben wij laten zien, dat het aspect van de geestelijke vorming zich soms aandient als een moreel probleem, soms als een sociaal probleem, dan weer als een vraag van het bestaan als zodanig. In het ene geval zal de opvoeder moeten handelen, moeten terechtwijzen of aansporen, in het andere geval zal hij alleen moeten luisteren, meedenken en mee-

leven. Maar ondanks deze verschillen blijft er steeds de noodzaak van het bepalen van een eigen houding bij de opvoeder, van waaruit hij bij deze vragen het kind tegemoet treedt.

Men kan het ook zó omschrijven: het kind verwacht van ons begrip voor zijn vragen, die hem door het leven worden gesteld. Het kind vraagt tevens onze bereidheid om naar hem te luisteren. Dit luisteren is slechts mogelijk, indien wij als ouderen de kern van deze vragen kunnen begrijpen. Wie nooit over de problemen van leven en dood, van leed en vreugde, van rechtvaardigheid en onrecht, van verantwoordelijkheid en dwang, van verdraagzaamheid en fanatisme, heeft nagedacht, mist de mogelijkheid om naar anderen te luisteren. Hij weet niet eens, dat anderen deze vragen stellen, omdat zij voor hem niet bestaan.

Terwijl de opvoeder het vanzelfsprekend vindt, dat het kind recht heeft op onze toewijding, vereist het als het ware een hernieuwde bezinning, dat het kind ook recht heeft op deze toewijding, die wij hier aanduiden als geestelijke vorming. Over dit begrip van de geestelijke vorming willen wij nu enkele opmerkingen maken.

De toewijding aan het kind vereist niet alleen een begrijpen van het kind. Zij vereist ook een bezinning van de opvoeder op de vragen van het leven. Nu is deze gedachte in het geheel geen nieuwe ontdekking van onze tijd. Integendeel: de geschriften van alle vooraanstaande opvoedkundigen gaan daarvan uit. Men kan zelfs opmerken, dat vele opvoedkundigen eerder aan deze levensovertuiging hebben gedacht dan aan het kind. In vele godsdienstige en filosofische geschriften over opvoeding wordt meer aandacht aan het doel van de opvoeding besteed dan aan het kind, dat opgevoed moest worden. In de laatste twee eeuwen zien wij echter, dat de aandacht meer op het kind gericht wordt. Maar desondanks blijven twee opvattingen veelal naast elkaar bestaan. De eerste opvatting stelt zich geheel op het standpunt van de vastgelegde levensovertuiging der volwassenen. Van die overtuiging uit bepaalt men hoe en op welke wijze het kind geleid moet worden tot een volwassenheid, die overeenkomt met het mensbeeld van die levensovertuiging. De tweede opvatting stelt de eigen aard van het kind primair en is geneigd een grote mate van distantie aan te nemen tussen de denkwereld van het kind en die van de volwassene.

In pedagogisch opzicht verschillen deze opvattingen ook zeer duidelijk. In de eerste opvatting hecht men veel meer waarde aan het leiden van het kind, in de tweede opvatting denkt men meer aan een natuurlijke ontwikkeling. In beide houdingen liggen ernstige gevaren voor de zedelijk-geestelijke ontwikkeling van het kind. Het leiden kan omslaan in een dwingen; de natuurlijke ontwikkeling kan verloren gaan in een niets-doen, een zich geheel onthouden van het hulpbieden. De dwang kan weerstand oproepen, het niets-doen kan geestelijke verwarring en armoede tengevolge hebben. Het gaat er hier niet om de juistheid van deze opvattingen, die in werkelijkheid zeer gevarieerd zijn, te bespreken. Onze bedoeling is alleen aan te geven, dat een bezinning op de vragen van levensbeschouwing

en levensovertuiging niet zo maar een theoretische kwestie is, die buiten de opvoedingspraktijk omgaat, doch integendeel diep ingrijpt in het pedagogisch denken van elke opvoeder.

In het moderne pedagogische denken komen deze vragen over de plaats van de geestelijke vorming weer opnieuw naar voren. Uiteraard is de formulering wat anders dan vroeger. De bezinning op het geestelijke aspect van de opvoeding wordt veelal samengevat in het begrip: het mensbeeld, dat het uitgangspunt van het opvoedkundige denken vormt. Daarnaast spreekt men van de wereld van het kind, waarin de waarden van de wereld der volwassenen een plaats hebben verkregen.

Eén van de belangrijkste problemen in deze geestelijke vorming is dan ook hoe het mensbeeld van de opvoeder geplaatst kan worden in de wereld van het kind. Deze vraagstelling roept weer een reeks van nieuwe vragen op: hoe omschrijft men dit mensbeeld, welke invloed heeft dit mensbeeld op de houding van de opvoeder, hoe ziet de opvoeder de wereld van het kind, hoe liggen de verbanden tussen de wereld der volwassenen en de wereld van het kind, m.a.w.: men zou het gehele denken over opvoeding hierin moeten betrekken.

Op zichzelf betekent dit wel, dat wij hier te doen hebben met enkele zeer centrale vragen in de opvoedkunde. In deze beschouwing beperken wij ons tot de opvattingen van hen, die deze vragen vanuit een niet-godsdienstige levensovertuiging trachten te beantwoorden.

De bezinning op de vragen van het menselijke zijn achten wij een noodzakelijke voorwaarde voor het opvoeder-zijn. In deze, grotendeels praktisch gerichte beschouwing willen wij niet de nadruk leggen op de theoretische bewijsvoering van deze stelling. Beter kunnen wij aanknopen bij de dagelijkse ervaringen van ieder, die bij de opvoedingsarbeid betrokken is. In die dagelijkse praktijk stellen wij ons toch niet als doel het kind onze overtuigingen over te laten nemen. Wij willen veeleer dat het kind uitgroeit tot een zelfstandige persoonlijkheid, die zich bewust is van de problemen van het leven en die bereid is in dit leven een eigen overtuiging te verwerven. Maar in deze opvatting is reeds het resultaat van een bezinning op het menselijk-zijn opgenomen.

De gedachte aan een zelfstandige persoonlijkheid, aan een verwerven van een eigen overtuiging, aan de vrijheid van het kind om zelf klaarheid te scheppen in zijn leven, berust reeds op een beeld, dat ik van het menselijk zijn in mijn gedachten ontworpen heb. Misschien wordt dat het duidelijkst, wanneer ik aangeef wat ik in deze gedachtengang niet als mijn opvatting over het menselijk zijn erken. De zelfstandigheid wordt tenietgedaan, indien een slaafse gehoorzaamheid geëist wordt aan bepaalde personen of aan een staatkundige organisatie. De vrijheid van het kind wordt onrecht aangedaan, indien het gedwongen zou zijn mijn opvattingen onbegrepen en ondoordacht als juist te moeten erkennen. Nu zal men opmerken, dat deze aspecten van het mensbeeld door vele mensen van zeer uitlopende levensbeschouwing erkend worden. Dat is niet alleen zeer gelukkig, maar zelfs voorwaarde om met elkaar in een samenleving van zo verschillende samenstelling te kunnen leven. Mijn bedoeling was dan ook niet de exclusiviteit van een bepaald mensbeeld aan te geven, maar slechts te wijzen op de noodzaak van bezinning op het mensbeeld.

Prof. dr. L. van Gelder

De rassenspolitiek in Zuid-Afrika

KAN een beleid een 'juist' beleid zijn wanneer daarbij een Sharpsville voorkomt, het nodig is dat mensen van het kaliber van een Loethoeli en een Mandela huisarrest of gevangenisstraf wordt opgelegd, dat niet zonder een 90-dagen-wet en thans een 180-dagenwet (waarbij personen, die hypocriet 'getuigen van de staat' worden genoemd zes maanden lang, zonder enige vorm van proces natuurlijk, het zijn toch immers 'getuigen'?), gevangen gehouden kunnen worden) en dat martelingen van politieke gevangenen kent?

Indien men Zuidafrikanen deze vragen stelt zullen de antwoorden wel bij voorbaat vast staan: 'Sharpsville was een incident zoals zich wel meer in de geschiedenis van een land voordoet' of, 'het was een waarschuwing waartoe die brutale Bantoe in staat is als je niet oppast'. Maar waartoe bleek de Bantoe ten tijde van Sharpsville in staat? Tot een vreedzaam protest – dat zo radikaal mogelijk de kop moest worden ingedrukt – tegen het persoonsbewijs, gehaat symbool van de apartheid. Het persoonsbewijs dat de bewegingsvrijheid van de Bantoe, die voor iedere verplaatsing van enige betekenis permissie nodig heeft, effectief aan banden legt. Dat zijn doen en laten controleert, dat als bewijs moet dienen dat hij zich in een bepaald gebied mag ophouden, dat hij zijn belasting heeft voldaan, zijn huur heeft betaald, voor welke baas hij werkt, dat hij een goede conduitestaat heeft enz. enz.

Over Loethoeli en Mandela is men gauw uitgepraat. Dat zijn communisten, agitators, misdadigers. Men zet in Nederland toch ook de mensen achter slot en grendel die de staat omver werpen? Ja, wel degelijk. Maar in Nederland is de staat er voor en door het gehele volk, daar streeft men althans naar. De Zuidafrikaanse staat is slechts de staat van de drie-en-een-half miljoen blanken, die hùn beleid, hùn oplossing van de rassensproblematiek opdringen aan de veertien miljoen niet-blanken, naar wier mening niet wordt gevraagd en aan wie praktisch geen enkele mogelijkheid meer is gelaten om tegen de apartheid te protesteren.

Wat de 180-dagenwet betreft zullen weinig ontwikkelde Zuidafrikanen eronder uit kunnen te

bekennen dat dit toch wel een heel bijzondere wet is. Zogenaamde getuigen door langdurige opsluiting murw maken, om hen dan verklaringen te laten afleggen die als bewijs moeten dienen tegen personen die om politieke redenen terecht staan. Op welke wijze zal men zijn onlustgevoelens – zo die er zijn – deze keer onderdrukken of rationaliseren? Men kan er naar gissen, waarschijnlijk zo: een dergelijke wet is betreurenswaardig, maar helaas, helaas een noodzakelijk kwaad. Een middel dat het doel heiligt. Welk doel? De totale verwezenlijking van de apartheid, die – toegegeven – thans weliswaar enkele onaangename maatregelen vereist, die soms zelfs pijn en schade berokkenen, maar wier gebruik gerechtvaardigd is met het oog op het Utopia dat straks zal zijn verwezenlijkt (indien tenminste het buitenland nu eens ophoudt er zich mee te bemoeien).

Wat tenslotte de martelingen en de toestanden in de gevangenissen betreft, die zijn verzinsels van een perfide Engelstalige pers, die er op uit is Zuid-Afrika (in meer dan een opzicht) zwart te maken en die nodig gemuilkorfd moet worden. Een onpartijdig diepgaand onderzoek naar de toestanden in de gevangenissen, waarbij niemand wordt gespaard? Voorlopig blijkbaar niet.

DE BLANKE Zuidafrikaan spreekt veel over historisch besef, historische ontwikkeling, historische plaats. Zo is de 'historische plaats' van de Bantoe de reservaten die in een hoefijzer gegroepeerd langs de rand van Zuid-Afrika liggen. Maar is dit zo? Het is maar wat men onder 'historisch' verstaat. Kwamen de blanken, die naar het noord-oosten oprukten op zoek naar land, en de Bantoes, die naar het zuiden oprukten op zoek naar land, elkaar niet in de 18e eeuw tegen aan de Grote Visrivier, die toch tamelijk ver naar het zuiden ligt? En werden de Bantoes niet in een zevental kafferorlogen, die tot ver in de 19e eeuw duurden verslagen en teruggedrukt naar het noorden? Zijn de reservaten niet eerder een min of meer bewuste creatie van de blanken in plaats van een soort 'natuurlijk', 'historisch' tehuis van de Bantoes?

Ach het doet er zo weinig toe. Historisch is, dat blank en zwart thans samen in Zuid-Afrika wonen en dat men nu ook een modus moet trachten te vinden om samen te leven. En dat kan alleen maar in onderling overleg en niet in de vorm van een opgelegd apartheidsregiem. Maar deze 'historische opgave' wordt door de blanken ontkend met een beroep op de noodzaak van handhaving van wat zij de 'blanke beschaving' noemen. Daarom, in de woorden van Verwoerd waarin het gehele apartheidsbeleid ligt samengevat: 'De niet-blanken dienen te beseffen dat er boven het verrichten van zekere vormen van arbeid voor hen geen plaats is in de blanke maatschappij.' Voor het overige krijgt de Bantoe een bordje in handen gedrukt met het opschrift: 'terug naar de stam'.

Met één vraag blijkt men echter wel verscheidene blanke Zuidafrikanen enigszins in verlegenheid te kunnen brengen. Deze vraag zou men als volgt kunnen formuleren: Aangenomen dat uw visie, dat de historische plaats van de bantoe het reservaat en de stam is, juist is, en

dat deze visie relevant is voor heden en toekomst, wat is dan de historische plaats van de kleurling? Men kan toch met vrij grote stelligheid beweren dat de eerste kleurling negen maanden na de landing van Jan van Riebeeck en de zijnen zijn intocht deed op Kaap de Gode Hoop, en dat hij het begeleidend verschijnsel van de 'blanke maatschappij' bleef?

Deze verlegenheid behoeft geen commentaar. Als de historische plaats van de blanke Zuid-Afrikaan Zuid-Afrika is, dan is de historische plaats van de kleurling dat ook. De kleurling die vaak Zuidafrikaans spreekt, en vaak gereformeerd is. Die een produkt is van de blanke maatschappij en de blanke beschaving, die hem echter, evenals de Bantoe en de Indiër, maar met een slechter geweten, als een onrechtte apart zet.

AAN de apartheidspolitiek *) kan men twee facetten onderscheiden: het beleid gericht op de sociaal-economische en politieke ontwikkeling van de reservaten – 264 in getal – die dertien procent van het grondgebied van Zuid-Afrika uitmaken en waar vier miljoen Afrikanen wonen, en de politiek van rassenscheiding in de zgn. blanke gebieden, die 87 procent van het grondgebied uitmaken en waar naast de drie-en-een-half miljoen blanken, zeven miljoen Afrikanen, anderhalf miljoen kleurlingen en een half miljoen Aziaten wonen. De bedoeling is de reservaten zodanig te ontwikkelen dat deze als 'nationaal tehuis' voor de Afrikanen kunnen dienen. Maar een staatscommissie, de commissie Tonlinson, berekende in 1955 dat zelfs al zou men de reservaten krachtig ontwikkelen (en men blijft tot nu toe beneden de normen door deze commissie voorgesteld) zich in het jaar 2000 toch nog zeven miljoen Afrikanen in de 'blanke' gebieden zouden bevinden omdat er voor hen economisch geen plaats is in de reservaten. En wat zal voor deze Afrikanen, waaronder er zijn wier voorouders reeds eind 19de eeuw naar Johannesburg trokken, een reservaat als nationaal tehuis voor betekenis hebben? Moeten ze eeuwig onder een apartheidsregiem leven en een ondergeschikte economische positie in de 'blanke' gebieden blijven innemen? En wat moet er gebeuren met de kleurlingen en Aziaten? Ook eeuwig apart?

Men is met de politieke ontwikkeling begonnen van het grootste reservaat, de Transkei, waar 1,4 miljoen Afrikanen wonen. Het heeft een zekere mate van zelfbestuur gekregen met dien verstande dat de bevoegdheden van de Transkei-regering zeer beperkt zijn en belangrijke zaken zijn voorbehouden aan de Zuidafrikaanse regering. Ook is in het parlement een pro-Verwoerd-meerderheid voorlopig verzekerd, aangezien van de 109 parlementsleden er 64 stamhoofden zijn (door de regering benoemd en in het algemeen goed gesalarieerd) die qualita qua in het parlement zitting hebben. De overige 45 zijn gekozen leden. Toen de verkiezing van de laatste plaats vond kwam de regering-Verwoerd overigens voor een onaangename verrassing te staan: de meerderheid van degenen die werden gekozen waren figuren die er opvattingen op na hielden die, zij het op voorzichtige wijze, maar onmiskenbaar, kritiek betekenden op de apartheid.

In de zogenaamde blanke gebieden leven de nietblanken onder een regiem van rassenscheiding, waarvan de details zo langzamerhand iedere Nederlander bekend zijn: aparte woonwijken, zo veel mogelijk buiten de eigenlijke

Mens en Wereld

verschijnt om de veertien dagen

Hoofdredacteur: dr. H. Bongers

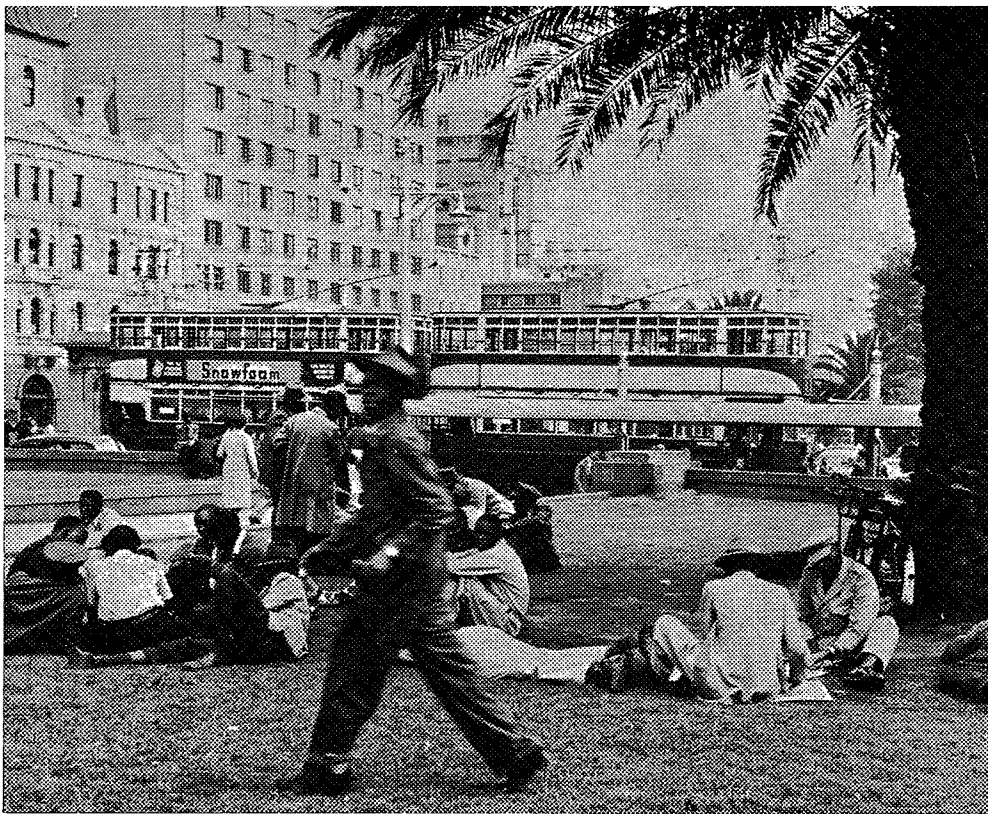
Redactieraad: mevr. I. M. A. Donker-Rutgers, prof. dr. J. C. Brandt Corstius, H. P. Danz, R. de la Rie, mr. dr. H. J. Roethof, P. W. van der Vliet

Redactiesecretaris: J. van Straten, Goethelaan 73, Utrecht, telefoon 030 - 3 15 63

Administratie, abonnementen en advertenties: postbus 114, Utrecht, telefoon 1 01 63; postgiro 30 49 60 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht

Advertentietarieven op aanvraag

Abonnementenprijs voor leden van humanistische organisaties f 6,50 per jaar, voor niet-leden f 8,50, buitenland f 10,-, losse nummers f 0,30

Straatbeeld in een grote Zuidafrikaanse stad. Het aantal niet-blanken groeit er nog steeds.

steden (nog steeds vinden er bevolkingsverplaatsingen plaats van niet-blanken) aparte scholen, aparte loketjes en ingangen, een bemoeilijking van gemengde sociale contacten, gemengde verenigingen, een verbod van gemengde huwelijken, enz. enz. De mogelijkheden voor Bantoes van sociaal-economische opklimming zijn beperkt: de niet-blanken mogen in de 'blanke' maatschappij graag komen werken, maar mogen er geen hoge functies bekleden. Vakbewegingen van niet-blanken worden niet erkend; vak-actie is verboden. Wat de reactie van blanke arbeiders kan zijn op pogingen niet-blanken meer geschoold werk te laten verrichten, is onlangs nog gebleken in de mijnindustrie. Evenals elders kampt men daar, zeker niet in het minst als gevolg van de apartheidspolitiek, met een tekort aan geschoolde arbeidskrachten, zoals trouwens ook blijkt uit de vele Zuidafrikaanse advertenties in de Nederlandse bladen die om geschoolde Nederlandse arbeiders vragen. Men was er daarom in de mijnen toe overgegaan niet-blanke arbeiders meer geschoold werk te laten doen. Het 'experiment' werd echter gestaakt omdat een deel der blanke arbeiders zich er hevig tegen verzette!

DIT brengt ons tot een andere trek in de Zuidafrikaanse maatschappij, n.l. de omstandigheid dat de sociaal-economische positie van de blanken en speciaal die van de groep der Afrikaners, de blanken van Nederlandse afkomst, de huidige rassenstructuur in het algemeen ondersteunt en versterkt. De blanke boeren in Zuid-Afrika (waarvan 85 procent van Afrikaner afkomst zijn) hebben het hoogste belang bij continuering van het huidige Verwoerd-bewind en de apartheidspolitiek. De Zuidafrikaanse landbouw berust op een wankelende basis en kan de huidige enorme overheidssubsidie niet missen, terwijl hij verder in stand wordt gehouden door de hoge prijzen van de landbouwprodukten en de uiterst lage lonen van de in overvloed aanwezige zwarte landarbeiders.

Ook de positie van de Afrikaners in de steden is sterk afhankelijk van de overheid en de apartheid. De stedelijke Afrikaners zijn n.l. voor een groot deel geschoolde of halfgeschoolde arbeiders, kleine ambtenaren, tewerkgestelden in overheidsbedrijven en diensten. Aangezien de Afrikanergroep in de steden een verlede heeft van 'arme blanken' (in 1920 zouden er zo'n 300.000 'arme blanken' zijn geweest) heeft zij een diepgevoelde behoefte zich te onderscheiden van de niet-blanken ook, of juist, wanneer deze meer zouden presteren. Het meest voor de hand liggende middel daartoe is het reserveren van de hogere betrekkingen voor blanken en in het algemeen een loonbeleid dat de lonen van de blanken relatief hoog en dat van de niet-blanken relatief laag houdt. En hoewel ook de Engelstalige groep over het algemeen zeer rassenbewust is, en in feite achter het apartheidsbeleid staat, klaagt daarentegen soms het (Engelstalige) ondernemersdom, dat het apartheidsbeleid de vorming van een volgend en adequaat geschoold (zwart) arbeidspotentieel belemmert. De economische positie van de ondernemer brengt hem er klaarblijkelijk toe, bepaalde aspecten van het apartheidsbeleid te verwerpen.

Behalve een moedige minderheid staat het grootste gedeelte van de blanke bevolking achter de apartheidspolitiek. Het zou vooral voor de Afrikaner ook zeer moeilijk zijn zich tegen de apartheidspolitiek te verzetten. De sociale controle binnen de Afrikanergroep is sterk. Door zich tegen de apartheid te verklaren plaatst men zich buiten de gemeenschap, door wie men als een afvallige, een verrader wordt beschouwd. Het is dan ook bepaald geen geringe daad en van veel moed getuigend, indien men zich als Afrikaner tegen de apartheid verklaart.

De sociale controle wordt vooral verwezenlijkt door de Afrikaner Broederbond. Deze zou uit zo'n 8000 leden bestaan, die in iedere maatschappelijke sector – onderwijs, kerkelijk leven, sociaal-culturele, wetenschappelijke, economische sector – hoge posities vervullen en over veel invloed beschikken. Zij vormen de onzichtbare schakel tussen de staat, de kerk en andere

Verklaring

In Mens en Wereld van 20 februari 1965 schreef ik een artikel 'Over de heer P. D. van Royen', waarin ik, naar de methode van Ter Braak, zocht naar 'het tweede gezicht' van de heer Van Royen. Mij is gebleken, dat vele leden van het H.V. van oordeel zijn, dat de toon van het artikel aan de menselijke waardigheid van de heer Van Royen afbreuk zou hebben gedaan. Ik mag en kan dit oordeel niet naast mij neerleggen en verklaar, dat dit allerm minst in mijn bedoeling heeft gelegen. Voor de vorm van het artikel, dat dit oordeel heeft opgewekt, bied ik de heer Van Royen mijn verontschuldiging aan. Voor hen, die een passage verkeerd hebben begrepen wil ik in alle duidelijkheid zeggen, dat de heer Van Royen niet lid is geweest van een verkeerscommissie en dat hij evenmin een brochure heeft geschreven, gericht tot de wereldbevolking.

H. BONGER

instituten en oefenen een sterk controlerende functie uit.

Het is dan ook weinig verwonderlijk dat het Afrikaner-onderwijs (het Christelijk Nationaal Onderwijs) vast in handen is van de voorstanders van de apartheid. Een onderwijzer die tegen de apartheid is, is waarschijnlijk een ondenkbare figuur. Ook de positie van een predikant die kritiek uitoefent op de apartheid zou in zijn gemeente onhoudbaar worden, terwijl de benoeming van een anti-apartheidsdominee uitgesloten moet worden geacht. Toch is kritiek in Zuid-Afrika van binnen uit een van de voorwaarden voor een wijziging van het systeem. Iets wat men aan Afrikaner zijde natuurlijk zeer goed inziet en waartegen men – zie boven – gewapend is.

WAT de niet-blanke meerderheid betreft, die kan, zonder hulp van buitenaf, weinig tegen de apartheid doen. Aangezien bijna iedere vorm van oppositie tegen de apartheid van de zijde der niet-blanken door een netwerk van wettelijke bepalingen praktisch onmogelijk is gemaakt, is het niet verwonderlijk dat er in 1963 sprake was van een reeks gewelddad en sabotage. De regering is deze toestand met behulp van talloze arrestaties, de 90-dagen wet, zware gevangenisstraffen en verschillende doodvonnissen weer meester geworden. De situatie in Zuid-Afrika is thans, zoals hij al jarenlang was: aan de ene kant de blanke minderheid, beschikend over alle machtsmiddelen, vastbesloten de apartheid, behoudens natuurlijk de handhaving van een grote mate van economische integratie, verder door te voeren. Aan de andere kant de vrij machteloze, niet-blanke meerderheid, voor wie de apartheid onaanvaardbaar is.

Intussen kan de bitterheid tussen de rassen alleen maar groter worden en nemen de kansen af dat men ooit nog op vreedzame wijze tot een non-raciale maatschappij komt.

Fenna van den Burg

**) Zie voor een meer gedetailleerde uiteenzetting van de apartheidspolitiek 'Socialisme en Democratie' van juni 1965, N.V. de Arbeiderspers.*

Spreken is zilver, zwijgen is ijzer

Fout, zult u zeggen, dat moet toch zijn: 'zwijgen is goud'? Inderdaad, als u zich houdt aan de gangbare vorm van dit spreekwoord. Maar er zijn in Arnhem mensen, die de zaak veranderen hebben. Die vinden dat spreken in sommige gevallen waardevoller kan zijn dan zwijgen. Wat bezielt deze Arnhemmers? En wie zijn 't?

Wie het zijn, of liever gezegd 'wat' ze zijn, is gauw verteld: een roomskatholiek, een gereformeerde, een doopsgezinde, een humanist, een Jehova's gefuige en een lid van het Bahai-wereldgeloof. Dat is nog maar de helft, want de heren met de hier genoemde levensovertuigingen worden altijd vergezeld door hun echtgenoten. Ze komen op gezette tijden bij elkaar, en praten dan over van-alles-en-nog-wat. Maar daarover dadelijk meer.

Hoe deze mensen hiertoe kwamen en hoe ze elkaar leerden kennen lazzen wij in Arnhemse dagbladen, waarmee de initiatiefnemers kontakt hadden gekregen, en die aan een en ander publiciteit gaven. Het begon heel eenvoudig: in het voorjaar van '63 kwam er een flatgebouw gereed aan de Karel Doormanstraat. In drie naast elkaar gelegen woningen, waarvan de voordeuren uitkomen op één galerij, kwamen drie jonge echtparen wonen. Ze kenden elkaar voordien niet, maar dat werd spoedig anders. Hun gesprekken gingen - zoals dat meestal gaat - aanvankelijk over 'koetjes en kalfjes', maar dat veranderde snel. Want het bleek dat het gezelschap levensbeschouwelijk sterk gemêleerd was: gereformeerd - doopsgezind - humanist.

Deze drie echtparen ontweken het levensbeschouwelijke in hun gesprekken geenszins: eerder het tegendeel! Al gauw vond men dat een belangrijke bevolkingsgroep niet vertegenwoordigd was, n.l. de roomskatholieke. Daarom werd toen uit de kennissenkring van één der gezinnen een r.k. aangezocht om aan de steeds serieuzer wordende gesprekken deel te nemen. Toen waren in het gezelschap dus opgenomen: een r.k., een calvinistische en een vrijzinnige protestant en een buitenkerkelijke. In het afgelopen voorjaar kwam kontakt tot stand met enige Arnhemse dagbladen, niet met de bedoeling dat het viertal echtparen 'in de krant' kwam, hoewel dit uiteindelijk wel gebeurde. Via die publiciteit kwamen er nog meer vreemde eenden in de bijt: mensen n.l. die door het lezen van de artikelen geboeid waren en er graag ook 'bij wilden horen'. Dat waren een Jehova's getuige en een lid van het Bahai-wereldgeloof. Het gezelschap is nu wel zeer gevarieerd en de gesprekken waren het niet minder.

Waarom dit alles? U zult het - na lezing van het voorgaande - wel enigszins begrijpen. Men wil door deze gesprekken over elkaars levensbeschouwing allerlei misverstanden en vooroordelen trachten uit de weg te ruimen, en proberen zodoende meer respect en begrip voor elkaars overtuiging te krijgen. Vooroordelen over de levensbeschouwing van onze medemensen hebben we misschien wel allemaal. Maar goed en eerlijk is dat natuurlijk niet. Hoe vaak hoort men niet kreten als: 'Katholieken dat zijn van die beeldjes-aanbidders, en die moeten zien dat ze zo veel mogelijk kinderen krijgen', of 'O, gereformeerden, dat zijn mensen die op zondag niet mogen voetballen', 'Humanisten, die hebben God van de troon gestoten, en zijn er zelf op gaan zitten' en 'Jehova's, je weet wel: lui die je niet van de deur krijgt als ze eenmaal staan te oreren', en gaat u maar door.

Over al dit soort dingen praat men openlijk in

dit gezelschap, en zegt ronduit wat men er van denkt. Dat er wel eens tegen heilige huisjes wordt aangetrapt (en soms zelfs behoorlijk hard!) spreekt haast voor zich. Men neemt beslist geen blad voor de mond: men spreekt en zwijgt niet! Niet om de moeilijke punten heen praten maar ze eerlijk onder ogen durven zien. Men moet uit dit alles beslist niet opmaken, dat men aan het eind van de avond kwaad uit elkaar gaat. Het feit dat men steeds weer bij elkaar komt met hetzelfde doel bewijst het tegendeel.

Men heeft het gehad over 'de pil', over de keuze tussen openbaar en bijzonder onderwijs, over de confrontatie van het bijbelse scheppingsverhaal met de geologische en biologische feiten. De humanist bracht ter sprake: in het 'Reglement op de krijgstuicht' staat zoiets als 'Daar de godsdienst de bron is van alle geluk, deugd en ware moed, behoort deze in de kriegsstand hooggehouden te worden'. Welnu - zei de humanist - dan had men mij niet in militaire dienst moeten roepen, want ik ben dus - krijgstuichtelijk gezien - noch gelukkig, noch deugzaam, noch moedig, en wat heeft men dan (vooral gelet op die laatste twee negatieve eigenschappen) aan mij nog als militair? Hij oefende geen kritiek uit op het feit dat hij onder dienst moest, maar alleen op het gewraakte artikel.

Een ander probleem: op de rand van onze gulden en rijksdaalders staat 'God zij met ons'. De humanist zei: op die manier wordt van mijn belastinggeld reclame gemaakt lijnrecht tegen mijn levensovertuiging, want de overheid bevestigt hierdoor officieel het bestaan van God. Stel je voor dat een ongodsdienstige overheid op de munten liet slaan het Nietzscheaanse 'God is dood'. Dan zou je de christenen eens horen! En terecht! Maar het omgekeerde mag blijkbaar wel! In de beide voorbeelden ging het natuurlijk niet om die feiten 'an sich', als wel om de monopolistische positie van de godsdienst die er uit spreekt.

Opmerkelijk is, dat de overige leden van het gezelschap zich deze grieven kunnen voorstellen, en dat niet alleen, doch ook het er mee eens zijn dat zoiets eigenlijk moest veranderen.

Avonturen met kinderen

Wat een prettige gewoonte is het, elk jaar rond de herfstvakantie, de Kinderboekenweek te organiseren en zo de belangstelling voor het goede kinderboek aan te wakkeren. O ja, we weten heus wel dat uitgevers en boekhandel het niet uit louter ethische motieven zo inkleden, dat de datum van de Kinderboekenweek niet verligt van die, waarop de grote inkopenrager voor de decembermaand begint. Ik vind deze commerciële gronden echter heel wat minder aantoonbaar en in het ooglopend als die, waarop Moederdag en Vaderdag werden gebouwd. Een goed boek in de schoen of onder de boom is een waardevol bezit. Jammer toch, dat telkens weer blijkt hoe zeer onbekendheid van zaken een droeve rol spelen bij het aankopen van kinderboeken. Men heeft wat de 'grote mensenboeken' betreft zo fijntjes een onderscheid gecreëerd tussen lectuur en literatuur, waarbij bovendien nog vaststaat, dat men ook de 'klassieken' gelezen dient te hebben. Wat kinderboeken aangaat, valt het velen moeilijker de grens tussen lectuur en literatuur te bepalen en blijkt men zelfs met topnamen onder kinderboekenauteurs (zoals daar zijn Annie M. G. Schmidt, Tonke Dragt, Mies Bouhuys en Miep Diekmann) niet eens op de hoogte. Boekverkopers kunnen het u vertellen: er wordt afgestaan op plaatjes aan de buitenkant, op het pakkende van een titel, op de leeftijdsopgave voorin en op de prijs. En wat dit laatste betreft, valt dan weer op, dat men van een goed stuk speelgoed blijkbaar verwacht dat het duur moet

Lezingen voor de radio

Zondag 31 oktober, VARA, 9.45 uur: A. D. Belinfante: onderwerp nog niet bekend.

Zondag 7 november, VARA, 9.45 uur: G. Stuijveling: Uit humanistisch oogpunt.

TELEVISIE:

Woensdag 3 november VARA. Spreker: J. Pasman. Voor uur zie programmabladen.

Volledigheidshalve dient vermeld te worden dat n.a.v. het laatste geval bijv. de gereformeerde gesprekspartner zei: 'Daar had ik eigenlijk nooit over nagedacht; ik stond er eigenlijk nooit bij stil dat dit voor ongelovigen kwetsend kon zijn.'

Wij vroegen de humanist in het gezelschap naar toekomstplannen van de gespreksgroep. Men denkt allereerst aan het gezamenlijk bezoeken van elkaars kerkdiensten en bijeenkomsten, nadat men van degene bij wie men te gast zal zijn, eerst een uitleg heeft gekregen hoe de te bezoeken mis (om het voorbeeld van de r.k. te nemen) in z'n werk gaat: welke betekenis de sacramenten voor de r.k. hebben, wat het 'opdragen' van een mis eigenlijk voor doel heeft, enz. Na afloop wil men dan over de bijgewoonde dienst van gedachten wisselen. Voor zover ons bekend is, mag een groep mensen die dit soort dingen onderneemt uniek genoemd worden. Graag zou men in Arnhem kontakt krijgen met personen in andere plaatsen, die soortgelijke ervaringen hebben of iets dergelijks op touw willen zetten (adres: G. J. den Besten, Karel Doormanstraat 5, Arnhem).

Bij al die gesprekken is niet het onderwerp het voornaamste - hoe vreemd het ook klinkt - maar het feit dat men voor elkaars overtuiging meer begrip krijgt, dat men uiteindelijk kan zeggen: 'Ik ben 't helemaal niet met hem eens, maar ik kan er in komen dat hij 't zo ziet.' En zijn deze Arnhemmers zodoende niet op weg om een beduidend stukje medemenselijkheid te verwezenlijken?

zijn, maar dat men voor een kinderboek niet meer dan een gulden of vijf wil uittrekken. Natuurlijk, een goede typografische verzorging zegt wel iets en ook de leeftijdsopgave kan een indicatie geven, maar hoeveel leesgrage kinderen zijn hun werkelijke leeftijd niet ver vooruit? Een uitstekende raadgever voor ouders, tantes en oma's is steeds De Kleine Vuurtoren, bij elke boekhandel te krijgen, waarin alleen het goede kinderboek wordt genoemd en in het kort besproken. Naast het introduceren van nieuwe boeken vermeldt De Kleine Vuurtoren ook herdrukken van kinderklassieken. Boeken dus die de jaren blijken te trotseren en die elke generatie weer weten te boeien.

Tot deze onmisbare klassieken mogen we rekenen: Afke's Tiental, Robinson Crusoe, De kinderen van de grote fjeld, Winnie de Poeh (voor fijnproevers), Niels Holgerson, Alleen op de wereld en voor de kleintjes: de oude bakerrijmpjes en de sprookjes, mits op goede wijze naverteld. Annie M. G. Schmidt heeft eens gezegd dat deze boeken de basisbibliotheek vormen, waarom heen het latere boekenbezit wordt opgebouwd.

Leesgrage kinderen worden niet geboren, ze worden gemaakt, net als snoepers, maar dan in het goede. Ze worden langzaam rijpgemaakt van het eerste bakerrijmpje en het verhaaltje voor het slapen gaan af via het goede kinderboek tot het vreugdevol beleven van het goede mensenboek.

D, R.-E.

IK denk er ZO over

Atoomwapens... voor of tegen (2)

In Mens en Wereld van 2 oktober werd dit probleem gesteld door H. R. O. Snijder. Hij heeft mijn volle instemming. Zelf vindt hij 'pacifisten': 'utopisten'. Maar tegelijk vraagt hij zich af: 'Zijn wij 'ergens' bang voor hun gedeeltelijk gelijkhebben?' Hun getuigen acht hij zinvol voor de geestelijke volksgezondheid... gewetensvorming voor de meerderheid. Veel sympathie heb ik voor zijn protest tegen de inleider van een humanistische discussiegroep, die op de wijze van anti-humanisten koos vóór atoombewapening. Hier tegenover stelt de heer Snijder: 'Pacifisten als Einstein en Oppenheimer'. Hetzelfde geldt voor bestrijders van de atoombom – allen, door leven en vernieuwende initiatieven bekend geworden. Dankbaar ben ik voor het einde van deze overdenking: 'Van een humanist mag in 1965 verwacht worden'... tot 'mondiaal humanisme'.

F. Reddingius-Salomonsen

Overpeinzingen bij de verlovings

DE BEROERING welke in ons land is verwekt door de verlovings van prinses Beatrix met de heer van Amsberg lijkt langer te gaan duren dan velen hadden verwacht. Er is alle reden om aan te nemen, dat de naast-betrokkenen erop hadden vertrouwd, dat er slechts kortstondige bedenkingen zouden opklinken, welke spoedig zouden worden overspoeld door de vertrouwde oranje-feestvreugde. Inmiddels is wel gebleken, dat noch de koninklijke verzekering 'het is goed', noch het charmante voorkomen van de uitverkorene de onrust weg hebben kunnen nemen. Ook het beroep op 'vertrouwen in verantwoordelijkheidsbesef en inzicht van onze kroonprinses' heeft niet mogen baten, evenmin trouwens als de deskundig georganiseerde kennismakings-excursies. En hoewel het reeds een vol-dongen feit lijkt, dat het huwelijk in Amsterdam zal worden voltrokken met de grondwettelijk vereiste toestemming van het parlement, duurt de onrust nog steeds voort. Welke staat zal dit muisje krijgen, vraagt de gewone burger zich af.

De oorzaken voor de voortdurende beroering zijn waarschijnlijk tweërlei: de herinnering aan de nazi-tijd is sterker, en de liefde en eerbied voor het huis Oranje minder sterk dan de betrokkenen hebben gedacht.

Over de herinnering aan de nazi-tijd willen we hier slechts kort zijn. Juist in een jaar waarin die herinnering weer versterkt is – met het gretig gelezen boekenweek-geschenk, en met tienduizenden verkochte exemplaren van Pressers 'Ondergang' – kan men zich er alleen maar over verbazen, dat iemand de kracht van die herinneringen heeft kunnen onderschatten. Eén ding moet in het voordeel van de aanstaande prins Claus worden gezegd: hij heeft geen gedachten over de nazi-tijd willen formuleren die hij blijkbaar zelf niet koestert. Velen hebben gewacht op een zich in min of meer scherpe bevoordingen distancieren van dit Duitse verleden. Zijn opvatting is echter gelijk aan die van de meeste Duitsers: vervelende zaak, maar niet meer over praten, het heden is belangrijker. Zo denkt hij er over, en het is in hem te prijzen, dat hij verder geen praatjes voor de tribune heeft willen verkopen. Hoewel zulks hem ongetwijfeld wat meer goodwill had opgeleverd.

Belangrijker is de kwetsbaar gebleken liefde en eerbied voor oranje, anders gezegd de mate van koningsgezindheid van grote groepen Nederlanders. Men kan zeggen, dat het Nederlandse koningshuis, nadat het de grote opruiming onder de Europese vorstenhuizen in de eerste helft van deze eeuw had overleefd, zich mocht verheugen in een gestadig toenemende acceptatie onder het volk. Persoonlijkheid en optreden van de koninginnen Wilhelmina en Juliana, vooral na 1940, droegen er toe bij, dat de vraag 'koninkrijk of republiek' tot een nauwe-

lijks bediscussieerde academische kwestie werd. De Nederlander bevond zich tamelijk wel bij dit stabiele regiem – totdat een aantal 'kwesties' langzamerhand, haast ongemerkt, toch de twijfels weer wakker maakten. Er waren geruchten over huwelijksmoeilijkheden in het door zovelen als voorbeeldig beschouwde koninklijke gezin, vervolgens kwam het huwelijk van prinses Irene, en nu dan de kroonprinses met haar verlovings. Zeer velen ervaren deze partnerkeuze van de prinses als een vervelende geschiedenis, en de stroom adhesie-betuigingen die het comité 'Verzoekschrift Staten-Generaal' ontvangt is, ondanks alles, toch nog verrassend. Maar het onbehagen is waarschijnlijk slechts een symptoom voor een dieper liggend verschijnsel. In feite komt het koningschap zelf in het geding – en daarover moet op deze plaats iets worden gezegd.

EEUWENLANG is de magische kracht van de goddelijke opdracht het middel geweest, waarmee alle vorsten zich hebben trachten te handhaven tegen alle verzet en tegen alle rationele bedenkingen. Elke vanuit de menselijke groep naar voren geschoven leider kan steeds worden ontheven van zijn functie – wanneer dit leiderschap echter eenmaal wordt gedekt door een goddelijke opdracht of roeping is het koningschap voor gewone mensen onaantastbaar geworden, het is 'taboe'. Dit is de diepere zin van alle kroningen door opperpriesters, het is ook de magische strekking van de formule 'koning(in) bij de gratie Gods'. Onder de dekking van deze bovenmenselijke zegen leefden de vorsten hun leven met al hun nukken en grillen, en ver-richtten zij alle goeds en alle kwaads waartoe elke mens nu eenmaal in staat is.

In de moderne tijden is dit alles veranderd. De koninklijke families hebben zelf de stoot gegeven aan de onthulling van hun mystieke majesteit door hun kinderen naar gewone scholen te sturen en op gewone fietsen te laten rondrijden, door de pers-camera's tot hun paleizen toe te laten, en door met gewone mensen gewoon te praten. De ervaring, dat ook koningen en koningskinderen gewone mensen zijn met rood bloed en goede en slechte menselijke eigenschappen onmythologiseert op de lange duur tevens het koningschap als zodanig. Het oogverblindend kristal waarachter zich voorheen het vorstelijk leven afspeelde is vervangen door modern doorzichtig plastic. Tegelijkertijd is het goddelijke als zodanig in toenemende mate in discussie – het eind-resultaat is de onthulling, bediscussie-ering of zelf verwerping van het erfelijk koningschap. De 'gratie Gods' wankelt.

In ons land is alles nog jarenlang goed gegaan, maar de reeds genoemde 'kwesties', steeds betrekking hebbend op menselijke (en als zodanig niet verwerpelijke) handelingen en situaties, brengen met toenemende intensiteit onder de aandacht hoe verouderd het erfelijk koningschap is. Een president kan worden weggezonden als hij iets doet of nalaat wat de mensen niet aanstaat; bij een gekroond hoofd ervaart men de invloed van een macht, die men in feite niet meer wenst te erkennen, nl. de goddelijke macht, die het handelen van de koning buiten menselijke beoordeling stelt. Dit nu is irreal in een geseculariseerde wereld als de onze.

Voor velen in ons land is de eerbied voor het koninklijk huis bovendien reeds lang geen zaak meer van eerbied voor de magisch-goddelijke roeping, maar gewoon gevoelsmatige eerbied. Vooral in die sfeer spelen de sentimenten een grote rol, en voor een ommekeer in de gevoelens is niet zoveel nodig. Blijkens de loop der dingen heeft prinses Beatrix met haar partnerkeuze een nieuwe bijl geleegd bij de reeds tamelijk vermolmden wortels van het erfelijk koningschap in ons land. Als de voortekenen niet bedriegen zal het huis Oranje door deze kwestie de troon nog niet verliezen, maar de geschiedenis gaat onweerstaanbaar verder. Er zullen onherroepelijk nieuwe daden volgen, die voor een mens vergeeflijk zijn, maar voor een koningin bij de gratie Gods niet. Het erfelijk en goddelijk koningschap blijkt onvereenigbaar te zijn met een volwaardig mens-zijn, en aan deze wrijving zal het koningschap ten onder gaan.

INMIDDELS kan men mededogen gevoelen met de last die het koningschap op vorstin en familie legt. Juist daarom is het onontkoombaar, deze op-

leven sverz ekering op index benad ering basis

Aurora

Zend mij vrijblijvend alle inlichtingen
over uw Index-Benaderingspolis.

NAAM:

ADRES:

WOONPL:

(In open envelop, gefrankeerd met 7 cts
postzegel, zenden aan:
N.V. Levensverzekering Maatschappij
AURORA, Stadhouderskade 1a, A'dam).

gelegde taak als onhumaan te beschouwen. Voor wie waarlijk mens wil zijn is de last van de gratie Gods ondraaglijk. Prinses Beatrix heeft gelijk, als zij de inspraak van haar hart volgt – zij heeft ook gelijk als zij alle beschikbare wegen en middelen te baat neemt om haar zin door te zetten. Maar het Nederlandse volk heeft ongelijk als het deze keus aanvaardt, al zal vermoedelijk later wel blijken, dat deze gebeurtenis het einde van het fossiele instituut van het erfelijk koningschap naderbij heeft gebracht.

Tenslotte zij nog opgemerkt, dat met het voorgaande niets afgedaan wil worden van de grote waardering voor de wijze, waarop koningin Juliana haar eenzame rol van staatshoofd vervult; de wijze waarop zij haar taak verricht is een gelukkige omstandigheid in een overigens verouderde en ongelukkige situatie.

Van Opijnen

HUMANISTISCHE STICHTING SOCRATES

Oudegracht 152, Utrecht

Landdag Socrates

De Humanistische Stichting Socrates organiseert op zondag 7 november a.s. in „De Hertendorst”, Aan 't Verlaat 44a, Delft haar najaarslanddag, getiteld:

„2000 is het al gauw”

Over problemen van de ruimtelijke ordening, zoals die - gezien tegen de achtergrond van het jaar 2000 - aan de orde zullen komen, zullen spreken:

Ir. Th. W. Quené
Drs A. J. Wichers

Voorzitter is Prof. Dr. P. Thoenes.

Kosten: f 3,75 p.p. (voor donateurs en contribuanten f 1,25)

Nadere inlichtingen en aanmeldingen bij het
Secretariaat van de Stichting, Postbus 114, Utrecht.
Tel. 030-295 63

REKENSCHAP

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

voor wetenschap en cultuur,
wil een blad zijn voor de verdieping van de
humanistische overtuiging

In het september nummer o.a.

M. Marcenaro-Huygens: Ontmenselijking van de muziek.

H. J. Roethof: Europa, de wereld, het humanisme.

Libbe van der Wal: Aan de wieg van de humanistiek.

P. Krug: Dialoog tussen Oost en West.

Abonnementsprijs:

f 9,50 per jaar (voor donateurs en de contribuanten van
Socrates en voor studenten f 8.— per jaar).

Het abonnement kan ieder kwartaal ingaan.

HUMANISTISCHE STICHTING SOCRATES

Postbus 114, Utrecht

Giro 58 22 93

ANNONCES

Leraar zoekt beslist rustige kamer(s),
douche, gasaansluiting of keukentje
in Den Haag, Statenkwartier, Van
Stolkpark of Scheveningen.

Brieven onder nummer MW 204
a.h. bureau v.d. blad.

Gevraagd z.sp.m. in leraarsgezin
met twee schoolgaande kinderen,
waarvan moeder ziek is, een be-
schaafde jonge vrouw om de huis-
houding op zich te nemen. Moder-
ne, gelijkvloerse benedenwoning.
Eigen kamer beschikbaar. Telefoon
05270-2191.

Ingenieursweduwe, 50 j., met veel
culturele belangstelling, zoekt ser.
kennism. m. besch. en intellectuele
heer met eerlijk karakter.

Brieven onder nummer MW 209
aan het bureau v.d. blad.

Weduwnaar zoekt voor zijn gezin
in Bergen (N.-H.), waarvan de moe-
der een jaar geleden plotseling over-
leed, een alleenst., levendige, sport.
j. vr. tussen 35 en 45 jaar.
Gezinssamenstelling: man 47 jaar,
2 werkende jongens 19-22 jaar en
2 meisjes 13-17 jaar.

Brieven onder nummer MW 208
aan het bureau v. d. blad.

Kinderhuis "Ellinchem" te Ellecom

zoekt:

hulp in de huishouding

leeft. ca. 18-20 jaar, opl. huishoudschool, sal. f 400,— p.m.

afh. van leeftijd, opleiding en ervaring.

4% vakantietoelage, 5 daagse-werkweek,

18 dagen vakantie per jaar, intern.

Sollicitaties aan de directeur.

BEZITSVORMING

samengesteld door Dr. W. Albeda, Dr. A. van Biemen, Ir. G. J.
Baat, Drs. H. J. D. Dieters, Drs. J. M. Th. Loeffen, Dr. E. Nord-
lohne, Drs. A. W. H. J. Quaadvlieg, J. Reehorst en Drs. J. M. den
Uyl.

Uitgave Nederlands Gesprek Centrum.

Verkrijgbaar bij het Centraal Bureau, bij voorkeur door overschrij-
ving van f 1,50 op postrekening nr. 30 49 60 t.n.v. Humanistisch
Verbond, Utrecht, met op het strookje de vermelding: N.G.C. no. 27.

Rede en Religie in het Humanisme

In deze uitgave is er naar gestreefd de verschillende opvattingen
die zich binnen het humanisme over deze onderwerpen voordoen,
tot hun recht te laten komen.

Prijs f 9.90

Formaat 15 x 23 cm. — Omvang ca. 250 pag.

U kunt dit bestellen door overschrijving op giro 30 49 60, t.n.v.

Centraal bureau Humanistisch Verbond
OUDEGRACHT 152 — UTRECHT

MENS EN KOSMOS

Gewijd aan de studie van godsdienst, wijsbegeerte en wetenschap
met hun grensgebieden, onder redactie van J. M. Hondius, Dr. H.
Groot, Mr. N. Kluwer, P. Krug en Dr. D. H. Prins.

Abonnementsprijs f 15,— per jaar (6 nummers). Losse nummers
f 2,50.

Vraagt toezending gratis proefnummer en catalogus van uitgaven op
geestelijk gebied bij de uitgever N. KLUWER-DEVENTER.

Ook verkrijgbaar bij de boekhandel.

Humanistische Correspondentiering voor huwelijkscontacten op-
gericht door het Humanistisch Verbond, verleent bemiddeling bij
het leggen van contacten tussen personen, die een huwelijkspartner
zoeken.

Inlichtingen postbus 210, Utrecht, gaarne 30 cent aan postzegels
insluiten.